

Leidraad inrichting veilige schoolomgeving

Jan Vissers
Royal Haskoning DHV

Geertje Hegeman
Royal Haskoning DHV

Maarten Bakker
Stadsregio Amsterdam

Samenvatting

De leidraad inrichting veilige schoolomgeving beschrijft aan de hand van voorbeelden door heel Nederland hoe schoolomgevingen veilig zijn ingericht. De effecten van inrichtingsvormen als Octopus, Julie, Leer in het verkeer en eigen (gemeentelijke) inrichting op snelheids- en parkeerproblemen zijn besproken. De wegmarkering 'schoolzone' met een vertikaal element blijkt een uniforme en belangrijke no-regret maatregel in een schoolomgeving.

Trefwoorden

Schoolomgeving, schoolzone, leidraad, inrichting

1. Stadsregio Amsterdam wil gemeentes stimuleren aan de slag te gaan met het veilig inrichten van schoolomgevingen

De Stadsregio Amsterdam stimuleert haar zestien gemeentes aan de slag te gaan met het veilig inrichten van schoolomgevingen door hiervoor subsidie beschikbaar te stellen. Maar de Stadsregio Amsterdam wil meer doen. Daarom heeft de Stadsregio Amsterdam bij de gemeentes geïnventariseerd welke vragen er leven over het veilig inrichten van schoolomgevingen.

Gemeentes weten dat voor het veilig inrichten van schoolomgevingen verschillende inrichtingsvormen beschikbaar zijn. Wat ontbreekt, is een praktische beschrijving voor gemeentes hoe ze aan de slag kunnen met het veilig inrichten van een schoolomgeving. Uit de inventarisatie onder de gemeentes blijkt dat ze wel aan de slag willen met het veilig inrichten van schoolomgevingen, maar niet goed weten waar te beginnen.

De Stadsregio heeft Royal HaskoningDHV gevraagd een leidraad op te stellen, met hierin praktische voorbeelden van veilig ingerichte schoolomgevingen. Daarnaast moet de leidraad gemeentes vertellen waar te beginnen en daarmee motiveren aan de slag te gaan met het veilig inrichten van schoolomgevingen. Ook moet de leidraad antwoord geven op veel gestelde vragen.

Dit artikel beschrijft de aanpak (h2) voor het opstellen van de leidraad, waarmee gemeentes meteen aan de slag kunnen met het veilig inrichten van schoolomgevingen. Vervolgens wordt ingegaan op de belangrijkste resultaten (h3), welke uitgebreid te vinden zijn in de leidraad. De leidraad te downloaden via de website van de Stadsregio Amsterdam en de website van Royal HaskoningDHV.

2. Aanpak opstellen leidraad veilige inrichting schoolomgevingen

De aanpak voor het opstellen van de leidraad veilige inrichting schoolomgevingen bestaat uit vier stappen:

- Stap 1: analyses van beschikbare inrichtingsvormen en analyse van omgevingskenmerken van schoolomgevingen.
- Stap 2: voor de combinaties van type schoolomgeving en inrichtingsvorm voorbeeldschoolomgevingen zoeken. De verantwoordelijke gemeente voor de geselecteerde schoolomgevingen interviewen.
- Stap 3: interviews van voorbeeldschoolomgevingen uitwerken. Synthese: formuleren van praktische tips op basis van de uitgewerkte schoolomgevingen. Antwoord geven op de gestelde vragen van de gemeentes van de Stadsregio Amsterdam
- Stap 4: opstellen leidraad veilige inrichting schoolomgevingen.

Stap 1a: Analyse inrichtingsvormen

Uit de analyse van inrichtingsvormen voor schoolomgevingen blijken vier vormen regelmatig te worden toegepast in Nederland: Octopus, Julie, Leer in het verkeer en een eigen (gemeentelijke) inrichting. Figuur 1 toont afbeeldingen van deze vier inrichtingsvormen.

Octopus richt zich op samen werken aan een veilige schoolomgeving en veilige schoolroutes. Het concept wordt door heel Nederland toegepast en is de meest bekende schoolinrichtingsaanpak. Octopus besteedt veel aandacht aan het proces, de samenwerking tussen scholen, omwonenden, omliggende bedrijven, gemeente, ouders en kinderen.

Julie komt uit België, maar wordt inmiddels in Nederland ook veel toegepast. Het gebruikt vrijwel hetzelfde kleurrijke wegmeubilair als Octopus. Kenmerk van Julie is 'het handje'. Julie is bedoeld voor scholen in (onopvallende) 30-zones. Het doel is om met minimale ingrepen het maximale resultaat te behalen.

Leer in het verkeer is een concept waarbij kinderen spelenderwijs leren om te gaan met regels en gedragingen in het verkeer. De Dick Bruna figuren en illustraties zijn herkenbaar voor jonge kinderen. Leer in het verkeer richt zich op gemeenten, basisscholen en kinderdagverblijven en daarbinnen vooral op (jonge) kinderen

Figuur 1 De inrichtingsvormen (v.l.n.r.) Octopus, Julie, Leer in het verkeer en een eigen (gemeentelijke) inrichting worden regelmatig in Nederland toegepast

Een aantal gemeenten in Nederland, waaronder Utrecht, Purmerend en Ede, hebben gekozen voor een **eigen, herkenbare inrichting** van schoolomgevingen. Soms wordt hierbij gebruik gemaakt van elementen van Octopus (Purmerend), Julie of Leer in het verkeer en soms van enigszins aangepaste, bestaande verkeersborden. In Figuur 1 is de eigen inrichting van de gemeente Utrecht te zien.

Stap 1b: Analyse omgevingskenmerken

De uit te werken voorbeeldscholen in de leidraad inrichting veilige schoolomgeving zijn geselecteerd op basis van herkenbare omgevingskenmerken. Hiervoor is een analyse gemaakt van mogelijke 'herkenbare' kenmerken. In de eerste plaats zijn zowel steden met een stedelijk karakter als steden met een plattelandskarakter geselecteerd. In de tweede plaats is gekeken naar het type weg waaraan de scholen gelegen zijn: zowel scholen aan een erftoegangsweg als scholen aan een gebiedsontsluitingsweg zijn beschreven. In de derde plaats is gekeken naar de aard van de problematiek. Daarbij is onderscheid gemaakt tussen: alleen snelheidsproblemen, alleen parkeerproblemen, zowel snelheids- als parkeerproblemen.

Stap 2a: Zoektocht voorbeeldscholen

Op basis van combinaties van omgevingskenmerken en inrichtingsvormen zijn voorbeeldscholen in heel Nederland gezocht. Tabel 1 geeft de geselecteerde voorbeeldscholen weer. De verantwoordelijke gemeenten voor deze voorbeeldscholen bleken allen bereid mee te werken aan een interview.

Tabel 1: De tien uitgewerkte voorbeeldscholen in de leidraad

	Erftoegangsweg			Gebiedsontsluitingsweg	
	Alleen snelheid	Alleen parkeren	Snelheid én parkeren	Alleen snelheid	Snelheid én parkeren
1. Gemeente Vlaardingen Het Palet			Octopus		
2. Gemeente Vlaardingen De Klinker		Julie			
3. Gemeente Purmerend Boemerang				Octopus	
4. Gemeente Purmerend Kawana/Oeboentoe e.a.				Eigen inrichting	
5. Gemeente Utrecht Rietendakschool				Eigen inrichting	
6. Gemeente Utrecht OBS Tuindorp/ Paulusschool		Eigen inrichting			
7. Gemeente Haarlemmermeer Rietveldschool	Leer in het verkeer				
8. Gemeente Haarlemmermeer J.P. Heijeschool	Eigen inrichting				
9. Gemeente Slochteren De Oetkomst					Julie
10 Gemeente Voerendaal Cortemich				Eigen inrichting	

Stap 2b: Interviews met gemeente en handhaving

De gemeentes waar de voorbeeldschoolomgevingen zich bevinden zijn geïnterviewd. Dit zijn semi-open interviews, waar aan de hand van een onderwerpenlijst de geïnterviewde alle ruimte krijgt te vertellen over de schoolomgeving. De besproken onderwerpen zijn:

- Inrichtingsvorm
- Omgevingskenmerken
- Betrokken partijen en rollen
- Budget, tijdsinspanning, ambitieniveau, evaluatie, handhaving en beheer en onderhoud
- Koppeling met verkeerseducatie en/of campagnes
- Toegepaste maatregelen van gekozen inrichtingsvorm
- Verdere maatregelen
- Sterke punten
- Zwakke punten
- Verbeterpunten

Naast de betrokken ambtenaar van de gemeente is ook in iedere gemeente de verantwoordelijke persoon voor de handhaving geïnterviewd. Op basis van de antwoorden van gemeentes en handhavers zijn in de leidraad alle scholen op eenzelfde manier uitgewerkt.

Stap 3: Synthese: praktische tips en antwoord op veelgestelde vragen

Op basis van de antwoorden van de gemeentes zijn praktische tips geformuleerd, waarmee gemeenten meteen aan de slag kunnen met het veilig inrichten van schoolomgevingen. Ook geven de resultaten van de interviews antwoord op de gestelde vragen door de gemeentes van de Stadsregio Amsterdam.

Stap 4: Leidraad opgesteld

In de laatste stap is de leidraad opgesteld, op basis van de hiervoor beschreven stappen. De leidraad is een compact boekje geworden, waarin de resultaten per voorbeeldschool op één dubbele bladzijde is beschreven. Daarnaast is een hoofdstuk besteed aan praktische tips voor gemeentes om meteen aan de slag te gaan met het inrichten van veilige schoolomgevingen. Tot slot zijn in de leidraad de aanvankelijk vragen van de gemeentes in de Stadsregio Amsterdam beantwoord.

3. Resultaat: de leidraad Inrichting veilige schoolomgeving

Het resultaat van de opdracht van de Stadsregio Amsterdam om aan haar gemeenten praktische voorbeelden van veilig ingerichte schoolomgevingen te geven, is een compacte leidraad geworden. Omdat de leidraad voorbeelden van schoolomgevingen beschrijft in heel Nederland, is de leidraad ook voor alle gemeentes in Nederland van toepassing. Dit hoofdstuk beschrijft de layout van de leidraad en gaat in op de belangrijkste bevindingen.

Praktische tips

Na een inleiding met een beschrijving van de inrichtingsvormen, omgevingskenmerken en de selectie van de voorbeeldscholen, begint de leidraad met een aantal praktische tips. Deze tips zijn bedoeld om gemeente aan de slag te laten gaan met het inrichten van veilige schoolomgevingen. Vanuit verschillende aanleidingen, zoals een ambitieus collegeprogramma, klachten over onveiligheid in een schoolomgeving of de aanleg van een nieuwe schoolomgeving, is beschreven welke stappen gemeentes moeten zetten om tot een veilige schoolomgeving te komen. Vervolgens dienen de volgende stappen te worden genomen voor het veilig inrichten van schoolomgevingen:

1. Vooroverleg tussen gemeente en school
2. Werkgroep – stand van zaken – keuze aanpak
3. Doel en taken
4. Maatregelenpakket
5. Uitvoering maatregelenpakket
6. Evaluatie en continuïteit

De invulling van deze stappen is afhankelijk van de aanleiding, de omgevingskenmerken en de gekozen / te kiezen inrichtingsvorm. De belangrijkste bevinding op basis van de interviews is dat gemeentes niet voor elke school dezelfde (uitgebreide) aanpak hoeven te gebruiken. Wanneer de problemen beperkt zijn en weinig betrokken partijen kan het markeren van de schoolomgeving al voldoende zijn.

Tien voorbeeldschoolomgevingen

In de leidraad zijn tien voorbeeldschoolomgevingen op eenzelfde manier uitgewerkt. Figuur 2 geeft weer hoe de scholen zijn uitgewerkt.

School aan: Erftoegangsweg Binnen de bebouwde kom		Geen snelheidsproblemen Wel parkeerproblemen		Toegepaste maatregelen methode: Eigen inrichting		
 <p>OBS Tuindorp en Paulusschool Prof. van Bemmelenlaan 34 Utrecht Totaal 650 leerlingen</p>		 <p>Gemeente Utrecht</p>		 <p>Rood hek bij de in-/uitgang van de school³</p> <p>Schoolzonebord en 'school' op straat, samen met gekleurde paaltjes^{2,5}</p> <p>Paaltjes op parkeerterrein⁵</p>		
Omgevingskenmerken		Orde grootte problemen		Verdere maatregelen		
Omgeving: oude wijk met veel eenrichtingsstraten. Overal trottoir aanwezig. Fiets en auto: gemengd.		Parkeren op de stoep Dubbel parkeren Parkeren op kruispunten		Bij de inrichtingselementen hoort standaard het Utrechts Verkeersveiligheidslabel (zie hiernaast).		
Betrokken partijen en rollen				Sterke punten		
Gemeente: Initiatiefnemer / regie School: Inspanningsverplichting verkeerseducatie Ouders&kinderen: Omwonenden: Beperkte inspraak				De schoolzone is herkenbaar, omdat overal in Utrecht dezelfde materialen worden toegepast. Dit zorgt voor een hoger attentieniveau. De inrichtingselementen zijn altijd beschikbaar, omdat Utrecht zelf de leverancier is. Opvallend element van de Utrechtse inrichting is het rode hek voor de uitgang van de school. Dit hek voorkomt dat de schoolkinderen direct de weg op kunnen rennen en attendeert het verkeer op de in/ uitgang van de school. Gekozen is voor een adviesniveau, waarvoor geen verkeersbesluit nodig is. Voor het plaatsen van geen van de inrichtingselementen van de Utrechtse inrichting is een Verkeersbesluit nodig. Hiermee kan veel tijd en geld worden bespaard.		
Deze school ligt in een oude wijk, met een beperkt aantal parkeerplaatsen. Dit leidt tijdens de spitsmomenten van de school tot een tekort aan parkeerplaatsen. Het aantal klachten is na invoering van de schoolzone gedaald.		Evaluatie vindt niet structureel plaats Handhaving gebeurt incidenteel Beheer en onderhoud vallen onder de gemeente		Verbeterpunten:		
Budget €9.000,- tot €10.000,- Tijdsinspanning 2 jaar (incl. voorbereiding) Ambitieniveau met weinig geld veel doen				De inrichting is goed voor de herkenbaarheid, maar leidt niet in elke situatie tot een verlaging van de gereden snelheid. Effecten van de adviesniveaus zijn niet gemeten. De genomen maatregelen voor de beide voorbeeldscholen van de gemeente Utrecht zijn vrijwel hetzelfde, terwijl de scholen aan andere type wegen staan (gebiedsontsluitingsweg versus erftoegangsweg) en andere problemen hebben (snelheidsproblemen versus parkeerproblemen). Dit suggereert dat er meer aandacht is besteed aan herkenbaarheid en minder aan het oplossen van de problemen.		
Koppeling met verkeerseducatie en/of campagnes						
Utrechts Verkeersveiligheidslabel. Scholen met een label: - Geven in alle groepen theoretische verkeerseducatie; - Besteden regelmatig tijd aan praktische verkeerslessen; - Betrekken de ouders actief bij verkeersactiviteiten; - Zetten zich in voor verkeersveiligheid in de schoolomgeving en op de schoolthuisroutes; - Hebben verkeerseducatie en verkeersveiligheid verankerd in hun schoolbeleid.						

Figuur 2 weergave van hoe de tien voorbeeldscholen in de leidraad zijn uitgewerkt

Antwoord op veelgestelde vragen

In de leidraad zijn de volgende veel gestelde vragen beantwoord:

1. Wat is een schoolzone?
2. Hoe ziet een Entree van een schoolzone eruit?
3. Hoe maak je de schoolzone herkenbaar en in samenhang met omgeving?
4. Zijn er ook periodieke verkeersmaatregelen?
5. Hoe ga je om met parkeerproblemen?
6. (Hoe) worden voetgangers, fiets en overige verkeer gescheiden of gemengd?
7. Hoe kan oversteken verbeteren zonder dat dit problemen oplevert voor de doorstroming?
8. Waarvoor zijn verkeersbesluiten nodig?
9. Zijn veilige schoolomgevingen gekoppeld met verkeerseducatie en -campagnes?
10. Hoe is beheer en onderhoud van schoolomgevingen geregeld?
11. Wat zijn de middellange- en lange termijn ervaringen met veilige schoolomgevingen?
12. Welke partij staat wanneer aan de lat? Hoe afstemmen tussen partijen?
13. Wat zijn zogenaamde no-regret maatregelen?

Ter illustratie zijn de antwoorden op de eerste en de laatste vraag hier weergegeven.

1. Wat is een schoolzone?

Voor gemeenten die met zo weinig mogelijk middelen meteen iets willen doen aan de inrichting van schoolomgevingen zijn de tekst 'school' of 'schoolzone' op de weg en een vertikaal herkenbaar element de no-regret maatregelen. Dit verticale element kan een Octopus of Julie-paal zijn, of het bestaande waarschuwbord 'Let op overstekende kinderen' met daaronder het bord 'School'. Om de goede plek waar een schoolzone begint te bepalen, raden we gemeenten aan om met de school en de buurt te gaan praten. Een onderzoek naar loop- en fietsroutes van kinderen is een goede basis voor het bepalen van de juiste locatie van de schoolzone. Bewoners kunnen ook aangeven (tot) waar wordt geparkeerd, maar plaats de schoolzone niet te ver van de school: wanneer bestuurders tijdens het brengen en halen op de plek waar de schoolzone begint weinig kinderen zien, zijn ze minder bereid hun rijgedrag aan te passen.

13. Wat zijn zogenaamde no-regret maatregelen?

Voor parkeerproblemen welke met infrastructurele maatregelen lastig op te lossen zijn, kan de gemeente als no-regret maatregel de scholen motiveren om ervoor te zorgen dat zoveel mogelijk kinderen lopend of op de fiets komen. Mogelijkheden zijn: pluimen uitdelen aan kinderen (ouders) die lopend of op de fiets komen; gele en rode kaarten uitdelen aan verkeerd geparkeerde auto's (kinderen en politie hierbij betrekken). Auto's die op veilige, wellicht iets verder weggelegen parkeerplaatsen parkeren hiervoor waarderen. In gesprek met ouders en school blijven is hierbij een punt wat continue aandacht vraagt.

Leidraad blijkt effectief

Naar aanleiding van de leidraad heeft zowel de Stadsregio Amsterdam als Royal HaskoningDHV veel reacties ontvangen. Drie gemeenten binnen de Stadsregio Amsterdam zijn inmiddels op programmatische basis begonnen met het veilig inrichten van schoolomgevingen. Voor nog eens drie gemeenten zijn er plannen om hier eind 2012 of begin 2013 mee te beginnen.

Het aantal subsidieprojecten voor het verkeersveilig inrichten van schoolzones is sinds het uitkomen van de leidraad flink gestegen (van 7 in 2011 tot 10 halverwege 2012). In 2013 wordt verwacht dat ruim 25 projecten worden uitgevoerd. Daarbij valt nog steeds de diversiteit van de uitgevoerde maatregelen op. Waar de ene gemeente de schoolomgeving echt op buurtniveau uitvoert (inclusief de voornaamste school-thuisroutes) wordt in andere gemeenten vooral ingezet op de herkenbaarheid door de markering, bebording en eventueel het straatmeubilair.